

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ

Κλαίρης, Χρήστος 2007. *Λειτουργική γλωσσολογία*. (Μετάφραση Ελένη Σελλά-Μάζη. Τίτλος γαλλικού πρωτοτύπου: *Vers une linguistique inachevée*, Louvain: Peeters, 2005). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. Σειρά «Γλώσσα-Κείμενο-Επικοινωνία».

Φώτης Α. Καβουκόπουλος

Ο Χρήστος Κλαίρης είναι καθηγητής γενικής γλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο René Descartes–Paris V της Σορβόνης. Στο παρελθόν έχει διδάξει γλωσσολογία στο Πανεπιστήμιο του Βαλπαραΐσο (Χιλή), καθώς και στο Πανεπιστήμιο Κρήτης. Στα ελληνικά κυκλοφορούν επίσης τα έργα του *Θέματα γενικής γλωσσολογίας* (Κλαίρης 1990) και *Γραμματική της νέας ελληνικής* (από κοινού με τον Γεώργιο Μπαμπινιώτη, βλ. Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2004). Ο συγγραφέας ανήκει στο στενό κύκλο μαθητών του Γάλλου γλωσσολόγου André Martinet, θεμελιωτή της λειτουργικής γλωσσολογίας (1908-1999), που εξακολουθούν μέχρι σήμερα να επεξεργάζονται τις αρχές της λειτουργικής θεωρίας και να τις εφαρμόζουν στις περιγραφές των γλωσσών του κόσμου. Σημειώνεται ότι η θεωρία αυτή διαφέρει ριζικά από κάποιες άλλες που χρησιμοποιούν το ίδιο επίθετο στην ονομασία τους, όπως π.χ. τη *λειτουργική γραμματική* (functional grammar) του Βρετανού M.A.K. Halliday.

Η λειτουργική γλωσσολογία, επειδή δίνει έμφαση στην περιγραφή γλωσσών, είναι διαδεδομένη όχι μόνο στις λεγόμενες δυτικές χώρες αλλά και σε πολλές αφρικανικές, ασιατικές και αραβικές, ιδίως εκείνες που έχουν δεχτεί την επιρροή του γαλλικού πολιτισμού. Ο αριθμός των γλωσσών που έχουν περιγραφεί από λειτουργιστές γλωσσολόγους ανά τον κόσμο ανέρχεται σε πολλές εκατοντάδες. Εξάλλου, μια πλειάδα Ελληνίδων και Ελλήνων γλωσσολόγων (Α. Χαραλαμπίδης, Σ. Βέργη, Ε. Σελλά, Ε. Παπαγεωργίου, Μ. Τσίγκου, Δ. Δελλή, Σ. Μπέης κ. ά.) που μαθήτευσαν κοντά στον Α. Martinet και τους συνεχιστές του εφαρμόζουν τις λειτουργικές αρχές στην περιγραφή της ελληνικής. Αλλά κι η Γραμματική της νέας ελληνικής που συνέταξε ο συγγραφέας με τον Γ. Μπαμπινιώτη «εμπνέεται [...] ευρύτατα από τη λειτουργική γλωσσολογία», όπως αναφέρει ο συγγραφέας (βλ. 1ο κεφάλαιο, «Εισαγωγή», σ. 11).

Οι αρχές της λειτουργικής γλωσσολογίας, όπως αναδύθηκε από την παράδοση της σοσιριανής σημειολογίας και της ευρωπαϊκής δομικής γλωσσολογίας (βλ. 1ο κεφ., σ. 18), την αντιπαραθέτουν στους συρμούς τόσο της γενετικής γλωσσολογίας όσο και της πιο πρόσφατης γνωστικής ή γνωσιακής γλωσσολογίας, που προτάσσουν υποθέσεις πάνω σε καθολικούς νοητικούς-ψυχολογικούς μηχανισμούς (αν κι η γενετική θεωρία, σε αντίθεση με τη γνωστική, θέτει ως βασική παραδοχή της έναν εξειδικευμένο νοητικό μηχανισμό που αποκαλεί «γλωσσική ικανότητα»). Η λειτουργική γλωσσολογία δεν είναι μια θεωρία ψυχολογικού τύπου για τη γλώσσα: εκκινεί από έναν μοναδικό αξιωματικό ορισμό, εκείνον για τη γλώσσα («μέσο επικοινωνίας με διπλή άρθρωση και φωνητικό χαρακτήρα», σ. 20), από τον οποίο συνάγονται άλλοι βασικοί ορισμοί για τη σύνταξη, τις ελάχιστες μονάδες του λόγου κ.ά. Οι τελευταίοι θεωρούνται επαρκείς και αναγκαίοι για τη διαμόρφωση των υποθέσεων εργασίας με βάση τις οποίες περιγράφεται η εκάστοτε γραμματική μιας γλώσσας. Ωστόσο, τα περιγραφικά αυτά εργαλεία, αν και έχουν αποδεδειγμένη χρησιμότητα στην περιγραφή γλωσσών, δε διαθέτουν αναγκαστικά καθολική ισχύ: η τριβή του γλωσσολόγου με τις γλώσσες και η

πολυμορφία τους είναι δυνατό να τον οδηγήσει στην αναδιαμόρφωση της μιας ή της άλλης υπόθεσης εργασίας ή και στη διατύπωση νέων υποθέσεων.

Το θεμελιακό αυτό γνώρισμα της λειτουργικής γλωσσολογίας αναδεικνύει, μαζί με άλλα, ο συγγραφέας στην Εισαγωγή του, όταν δηλώνει ότι «σε περίπτωση απόκλισης μεταξύ των γλωσσικών φαινομένων και της θεωρίας, προφανώς θα πρέπει να αλλάξει η θεωρία και όχι το αντίθετο» (σ. 20). Με τον τρόπο αυτό, προεικονίζεται μια ανοιχτή θεώρηση των γλωσσών, που «δεν τείνει στην πλήρη κατάκτηση του αντικειμένου της» και που «είναι και πρέπει να μείνει χωρίς πέρας» (σ. 18), κάτι που στο πεδίο της γλωσσικής πρακτικής αντιστοιχεί στην «ελευθερία του ανθρώπου ως παραγωγού νοήματος»: ο ανθρώπινος λόγος δεν μπορεί «να μεταβληθεί σε κώδικα», γιατί θα υπάρχει πάντα ένα μέρος του που «δεν θα επιτρέπει σε καμία επιστημονική και φορμαλιστική ανάλυση να το δαμάσει» (σ. 18).

Στο πλαίσιο της ανοιχτής αυτής θεώρησης του λόγου, ο γλωσσολόγος πρέπει να οριοθετήσει το δικό του επιστημονικό πεδίο και τη συγκεκριμένη οπτική γωνία κάτω από την οποία εξετάζονται τα γλωσσικά φαινόμενα: το ότι τα φαινόμενα αυτά αξιολογούνται και ιεραρχούνται ανάλογα με τη συμβολή τους στην ανθρώπινη επικοινωνία (σ. 19-20). Η οπτική γωνία της επικοινωνίας είναι καθοριστική μεταξύ άλλων για τον ορισμό της σύνταξης, η οποία αφορά τα μορφικά μέσα που χρησιμοποιεί ο ομιλητής για να δηλώσει σε μια γραμμική διαδοχή γλωσσικών μονάδων τις σχέσεις μεταξύ στοιχείων της βιωματικής εμπειρίας έτσι ώστε ο συνομιλητής του να είναι σε θέση ν' ανασυνθέσει την εμπειρία αυτή (σ. 21). Η περιγραφή των μορφικών αυτών μέσων ανήκει κατά ένα μέρος και στη μορφολογία, με βάση τον ενδιαφέροντα ορισμό της ως μελέτης των μορφικών παραλλαγών που εμφανίζουν τα σημαίνοντα των ελάχιστων σημασιακών μονάδων, των *μονημάτων* (σ. 21-22).

Η οπτική γωνία της επικοινωνίας αναδεικνύει τον εγγενή κοινωνικό και δυναμικό χαρακτήρα των γλωσσών κι αυτό συνεπάγεται την ετερογένεια ή ποικιλία των χρήσεων. Η συγχρονία μιας γλώσσας νοείται ως πολλαπλή δομή στην οποία συνυπάρχουν πολλά συστήματα ποικιλιών, δηλαδή ως δυναμική συγχρονία (σ. 22-23). Για τη γραμματική περιγραφή, αυτό σημαίνει ότι οφείλει να προβάλλει όχι μια και μοναδική στατική νόρμα αλλά τις ποικιλίες χρήσης που αντιστοιχούν στους διαφορετικούς τύπους νόρμας (σ. 23).

Ο συγγραφέας, έχοντας αποσαφηνίσει στο 1ο κεφάλαιο τις σημαντικότερες αρχές της λειτουργικής γλωσσολογίας, προχωρά σε μια ευσύνοπτη παρουσίαση πολλών θεωρητικών ζητημάτων της σημερινής λειτουργικής γλωσσολογίας, που τον έχουν ήδη απασχολήσει σε σειρά δημοσιεύσεών του. Οι προτάσεις του συγγραφέα, είτε αποτελούν πρωτότυπες αναπτύξεις είτε επεξεργασίες πορισμάτων άλλων ερευνητών, συνιστούν την προσωπική του βαρύνουσα συμβολή στο οικοδόμημα του λειτουργισμού.

Στο 2ο κεφάλαιο, που επιγράφεται «Δομή και ελευθερία στη γλώσσα», ο συγγραφέας ασχολείται καταρχή γενικά με το φαινόμενο των γλωσσικών ποικιλιών και κατόπιν ειδικότερα με την τυπολογία ενός είδους ελεύθερων ποικιλιών που αφορά τη διακύμανση φωνημάτων. Η διακύμανση αυτή ορίζεται από τον ίδιο ως το φαινόμενο όπου κάποιος ομιλητής μπορεί να εναλλάσσει ελεύθερα δυο ή περισσότερα φωνήματα «αποκλειστικά σε ορισμένες μονάδες του λεξιλογίου», χωρίς η εναλλαγή αυτή να οφείλεται σε «διαφορετικά επίπεδα λόγου ή στην εκφραστικότητα» (σ. 37). Επειδή όμως αυτό το είδος εναλλαγών συναντάται και στις μονάδες της πρώτης άρθρωσης, ο συγγραφέας επεκτείνει την ανάλυσή του στους συνδυασμούς μονημάτων και τους συντακτικούς δείκτες και περικλείει το σύνολο των ελεύθερων παραλλαγών αυτού του είδους σε μια υποδιαίρεση της μορφολογίας που ονομάζει *τροπολογία*, «ένα πεδίο

ελευθερίας που περιλαμβάνει μορφικές ποικιλίες, οι οποίες δεν είναι διόλου επιβεβλημένες και δεν έχουν καμιά αισθητή νοηματική επίπτωση» (σ. 44). Αυτό το «πεδίο του δυνατού στη γλώσσα» (σ. 44), του οποίου την τυπολογία επιχειρεί να χαρτογραφήσει ο Κλαίρης, επιτρέπει ευρύτερα τη γλωσσική αλλαγή, ενώ η δευτερογενής κι υστερόχρονη εκμετάλλευσή του από τους ομιλητές αποφέρει τη δυναμική των χρήσεων, κοινωνιογλωσσικών και υφολογικών. Το σύνολο των τροπολογικών δεδομένων εντάσσει ο συγγραφέας στη μορφολογία, της οποίας τα περιεχόμενα διευκρινίζει και συμπληρώνει (πίνακας στη σ. 48).

Στο 3ο κεφάλαιο, με τίτλο «Στο κατώφλι της σύνταξης: οι τάξεις», ο Κλαίρης κάνει αρχικά μια ιστορική αναδρομή στην έννοια των «μερών του λόγου» κι επισημαίνει ότι η ταξινόμηση σημασιακών μονάδων με βάση τις δυνατότητες και τους περιορισμούς συνδυασμού τους απασχολούσε ήδη τους αρχαίους Έλληνες φιλόσοφους (σ. 51 κε.). Στη συνέχεια, εκθέτει τους λόγους για τους οποίους η λειτουργική γλωσσολογία αντικαθιστά τη λέξη με το μόνημα ως ελάχιστη μονάδα σημασίας και περιγράφει τα κριτήρια αναγνώρισης των συντακτικών τάξεων («μερών του λόγου»). Ο συγγραφέας, ακολουθώντας τον A. Martinet, προτείνει να κατατάσσονται στην ίδια τάξη «τα μόνιμα που παρουσιάζουν τις ίδιες συνδυαστικότητες [...] με την προϋπόθεση ότι αποκλείονται αμοιβαία» στο ίδιο σημείο της αλυσίδας του λόγου (σ. 60). Εξάλλου, ο συγγραφέας διευκρινίζει ένα μεγάλο αριθμό από θέματα που αφορούν την περιγραφή των συντακτικών τάξεων. Έτσι, αναφέρεται στην υποχρεωτική συνύπαρξη που ενδέχεται να συναντάται ανάμεσα σε ορισμένες τάξεις μιας γλώσσας, όπως η συνύπαρξη της ρηματικής τάξης μ' εκείνη του προσώπου στα ελληνικά, κάτι που συνεπάγεται ότι ένα ρηματικό μόνημα δεν μπορεί να διαχωριστεί μορφικά από το προσωπικό μόνημα (σ. 72). Επίσης, περιγράφει την περίπτωση των μονάδων που ενδέχεται να εμφανίζουν «πολύ εξαστομικευμένη συμπεριφορά» και γιαυτό αντιστέκονται στην κατάταξη, όπως τα επιρρήματα, και που είναι προς όφελος της περιγραφής να ενταχθούν σε σύνολα αντί να κατακερματιστούν σε μικροτάξεις με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την οικονομία της περιγραφής. Τέλος, αναλύει και την περίπτωση τάξεων που έχουν κοινές συνδυαστικότητες εκτός από μία ή διακρίνονται μεταξύ τους με βάση και μόνο το κριτήριο του αμοιβαίου αποκλεισμού. Για τις συναθροίσεις αυτές τάξεων, τυπικό παράδειγμα των οποίων είναι οι αντωνυμίες, προτείνεται από το συγγραφέα ο όρος *ομάδες* (σ. 75-76).

Στο 4ο κεφάλαιο, με τίτλο «Στην καρδιά της σύνταξης: λειτουργίες και κεντρικός πυρήνας», ο συγγραφέας διευκρινίζει αρχικά ότι η σύνταξη δεν είναι η μόνη ικανή να δηλώνει τις σχέσεις μεταξύ σημασιακών μονάδων, των οποίων σκοπός είναι η διαμόρφωση του νοήματος, και ότι πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η συνέργεια σύνταξης, σηματομένου των μονάδων και περιβάλλοντος, γλωσσικού και καταστασιακού, στην επεξεργασία του νοήματος (σ. 78). Στη συνέχεια αναφέρεται στη σχέση προσδιορισμού ως το μηχανισμό στον οποίο θεμελιώνεται η συντακτική ιεραρχία (σ. 79) και περιγράφει τους δείκτες των προσδιορισμών, που μπορούν να είναι ένα συνδυαστικό μόνιμα ή ένας λειτουργικός δείκτης, η διάταξη των όρων κ.ά. Επίσης, αναφέρεται διεξοδικά στις θεμελιώδεις έννοιες της συντακτικής λειτουργίας (σ. 83-89) και του κεντρικού πυρήνα (κατηγορήματος) της πρότασης (σ. 92-93). Τέλος, αντιδιαστέλλει την «πυρηνική σύνταξη», όπου ο πυρήνας-ρήμα μπορεί να προσδιορίζεται από διαφορετικές αναπτύξεις, από τη «συνδυαστική σύνταξη», που «πρόκειται για μια ισότιμη σύνδεση μεταξύ δύο βασικών στοιχείων (“εσύ” – “σοφός”)), είτε χρησιμοποιούνται είτε όχι συνδυαστικά ρήματα ανάλογα με τις γλώσσες (σ. 94).

Στο 5ο κεφάλαιο, με τίτλο «Η διαδικασία εξαφάνισης των γλωσσών», ο συγγραφέας αναπτύσσει μια τυπολογία της θνησιγλωσσίας και αναδεικνύει το ρόλο της επαφής των γλωσσών στο φαινόμενο αυτό, ενώ παραθέτει μια σειρά από εξωτερικούς (κοινωνιογλωσσικούς) παράγοντες που το ευνοούν (σ. 98-102). Εξάλλου, μελετά ενδελεχώς τους εσωτερικούς παράγοντες της θνησιγλωσσίας από την άποψη της συμπτωματολογίας που εμφανίζουν τα δομικά χαρακτηριστικά των υπό εξαφάνιση γλωσσών (σ. 102-106).

Γενικότερα, οι συνεισφορές του συγγραφέα στο χώρο της λειτουργικής γλωσσολογίας είναι πολλαπλές και γόνιμες και δίνουν συχνά χώρο στον προβληματισμό. Ως τέτοια περίπτωση μπορεί ν' αναφερθεί λ.χ. το ότι ο Κλαίρης περιορίζει το πεδίο των συντακτικών λειτουργιών στα λεξιλογικά μονήματα που προσδιορίζουν το κατηγορήμα και μόνο (σ. 81), αποκλείοντας από τους όρους που διαθέτουν λειτουργίες τις δευτερεύουσες αναπτύξεις, π.χ. τους ετερόπτωτους προσδιορισμούς της ελληνικής, επειδή αποτελούν προσδιορισμούς προσδιορισμών. Αντίθετα, ο Martinet κι άλλοι θεωρούν ότι οι δευτερεύουσες αναπτύξεις διαθέτουν λειτουργίες όμοιες με τις άλλες αναπτύξεις του κατηγορήματος. Είναι όμως σαφές ότι το πεδίο των δευτερευουσών αναπτύξεων, που είναι εξ ορισμού περιφερειακό σε σχέση με τους προσδιορισμούς του κατηγορήματος, περιέχει κατά κανόνα πολλά τροπολογικά δεδομένα ή και διαφορετικές ποικιλίες χρήσης, όπως π.χ. *ποτήρι κρασιού – ποτήρι για κρασί*, κι ότι το να περιγραφούν τα συναφή δεδομένα με όρους λειτουργιών θα περιέπλεκε ίσως υπερβολικά τη γραμματική περιγραφή.

Το βιβλίο συμπληρώνεται από ένα χρήσιμο γλωσσάριο όπου ορίζονται οι βασικές θεωρητικές έννοιες, καθώς και μια εκτενή βιβλιογραφία της λειτουργικής γλωσσολογίας. Σε ό,τι αφορά τη βιβλιογραφία, διαπιστώνεται ότι δεν έχει πλήρως επικαιροποιηθεί σε σχέση με τις συναφείς ελληνικές δημοσιεύσεις, είτε αποτελούν μεταφράσεις είτε πρωτότυπα έργα, αν και πρόκειται για βιβλίο αναφοράς που παραπέμπει σε μια σφαιρική παρουσίαση της λειτουργικής θεωρίας. Έτσι, λείπουν τα *Θέματα γενικής γλωσσολογίας* του συγγραφέα (Κλαίρης 1990), έργο που έχει παρεμφερή θεματική με εκείνη του παρουσιαζόμενου βιβλίου. Παρόμοια, λείπουν οι ελληνικές μεταφράσεις της Γραμματικής του Πορ-Ρουαγιάλ, έργων του Georges Mounin και του Luis Prieto κ.ά.

Πρέπει, εξάλλου, να σημειωθεί ότι τίθενται ορισμένα ζητήματα στην απόδοση της ορολογίας. Έτσι, το επίθετο *inachevé* της γαλλικής έχει αποδοθεί ως «απεράτωτο» (σ. 18), λέξη όχι ιδιαίτερα εύηχη, αντί «ημιτελής», που θα ήταν η ακριβής μετάφραση, προφανώς για ν' αποφευχθούν αρνητικοί συνειρμοί. Αλλού ο ίδιος όρος αποδίδεται με τα επίθετα «απέραντος» (σ. 15) και «ατέρμονο» (σ. 16), ενώ στον τίτλο του 1ου κεφαλαίου αποδίδεται με την έκφραση «χωρίς πέρας». Η περίφραση *accidents formels*, που έχει αποδοθεί σε άλλα έργα ως «μορφικά συμβεβηκότα», μεταφράζεται εδώ ως «μορφικές αντιξοότητες» (σ. 21): ωστόσο, οι μορφικές ιδιαιτερότητες δεν εκλαμβάνονται στη λειτουργική γλωσσολογία ως κάτι αρνητικό ή ως εμπόδιο αλλά ως απουσία αιτιότητας κι ως ένας από τους παράγοντες διαφοροποίησης των γλωσσών. Ο όρος *unité significative* δεν υπήρχε ίσως λόγος ν' αποδοθεί με τη δύσκαμπτη έκφραση «σημασιολογική μονάδα» (= μονάδα της σημασιολογίας), εφόσον αναφέρεται κανονικά σε μια «σημασιακή μονάδα» (= μονάδα σημασίας), είτε σε συντακτικό πεδίο είτε σε σημασιολογικό. Η έκφραση *fonction spécifique* αποδόθηκε ως «ειδικευτική λειτουργία», ενώ θα επαρκούσε η απλούστερη απόδοση «ειδική λειτουργία». Ο όρος *monostyle* αποδόθηκε ως «μονοϋφία» (σ. 105), αν κι η κοινότερη απόδοση ως «μονοϋφος» θα ήταν προτιμότερη. Τέλος, χρησιμοποιείται μερικές φορές ο όρος

«συναρμοστικότητα» ως συνώνυμο του «συνδυαστικότητα», λέξη η οποία αποδίδει το *compatibilité* (σ. 61), χωρίς επεξήγηση της συνωνυμικής αυτής χρήσης.

Εξάλλου, παρατηρούνται μερικές αστοχίες στην ελληνική μετάφραση, καθώς και μια προτίμηση σε λόγιους ή λογιότροπους τύπους και συντάξεις, η οποία δεν εγγυάται πάντα ένα πιο «επίσημο» ή δόκιμο ύφος. Παρατίθενται ενδεικτικά: «διεξήχθηκε» (σ. 11), «κάποιες άλλες ορισμένες συνήθειες» (σ. 51), «συμπεριφέρεται ενώπιον των άλλων μονημάτων [...]» (σ. 67), «ο [...] προορισμός των μονάδων να χρησιμοποιούνται [...]» (σ. 74), «τις ιδιότητες των ήδη από πριν καθορισμένων τάξεων» (σ. 80), «το είδος του προσδιορισμού μεταξύ δύο μονάδων δυναμένων να αναπτύξουν [...]» (σ. 84), «διενεργώμενης ανάλυσης» (σ. 89), «τάξη αποκλειστικής κατηγορηματικής χρήσης, καταλαμβάνουσας, δηλαδή, απαραίτητως τη θέση του βασικού πυρήνα» (σ. 93), «την ενδεχόμενη παρουσία δομικών χαρακτηριστικών δυναμένων να συστήσουν ενδογλωσσικές ενδείξεις συνδεόμενες με τη συγκεκριμένη δυναμική της διαδικασίας εξαφάνισης» (σ. 102), «οι κοινωνικοπολιτικές αλλαγές που παρεμβάλλονται [κυριολ. μτφρ. του *interviennent*: ενν. επισυμβαίνουν] [...] στην Ισπανία» (σ. 104).

Δεν έχουν αποφευχθεί, τέλος, κάποια ορθογραφικά σφάλματα, όπως «φωνημάτα» αντί για «φωνήματα» (σ. 19), «εναλάσσειται» αντί για «εναλλάσσειται» (σ. 31), «φύλλο» αντί για «φύλο» (σ. 47), «ουδώλος» αντί για «ουδόλωος» (σ. 74), «φίνο-συγκριική» αντί για «φίνο-συγγριική» (σ. 101).

Παρά τις επιμέρους αυτές τεχνικές ατέλειες, το έργο του Χρήστου Κλαίρη αξίζει να διαβαστεί ως μια πολυπρισματική και πυκνή εισαγωγή σε μια από τις πιο ανοιχτές κι ενδιαφέρουσες γλωσσολογικές θεωρίες που δίνει την προτεραιότητα στις πραγματικότητες των γλωσσών και τη δυναμική τους.

Βιβλιογραφία

- Κλαίρης, Χ. 1990. *Θέματα γενικής γλωσσολογίας*. (Μετάφραση Φώτης Α. Καβουκόπουλος). Αθήνα: Νεφέλη.
- Κλαίρης Χ. & Μπαμπινιώτης Γ. 2004. (σε συνεργασία με Α. Μόζερ, Α. Μπακάκου-Ορφανού & Σ. Σκοπετέα). *Γραμματική της Νέας Ελληνικής. Δομολειτουργική-Επικοινωνιακή*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.